

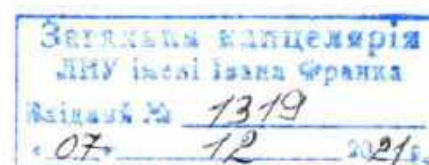
ВІДГУК
офіційного опонента
доктора історичних наук, професора
Салати Оксани Олексіївни
на дисертаційну роботу Шелестак Лариси Романівни
«Вишкіл офіцерів запасу в цивільних вищих навчальних закладах
Львова (1944–1991)»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 032 «Історія та археологія»,
галузь знань 03 «Гуманітарні науки».

Актуальність теми

Вища військова освіта в Україні, як і в більшості європейських країн, є однією з ключових ланок, які визначають якість стану та основу стабільного розвитку їх військових організацій. Вона сприяє відтворенню кадрового та резервного потенціалу збройних сил, забезпечує підготовку військових фахівців усіх кваліфікаційних рівнів і ланок управління з високим рівнем професіоналізму, компетентності, інтелектуального розвитку, загальної та військово-професійної культури, здатних з високою ефективністю виконувати поставлені завдання щодо оборони держави, розвитку власної творчої індивідуальності, наполегливого самостійного засвоєння нових знань протягом військової служби, прийняття оптимальних рішень у нестандартних умовах.

Актуальність порушених у дисертаційному дослідженні проблем має загальнодержавний характер. Однією з найбільш важливих проблем у сфері оборони є питання забезпечення Збройних Сил України висококваліфікованими кадрами-професіоналами, зокрема професіоналами-офіцерами та науково-педагогічними працівниками, на яких покладено завдання підготовки офіцерів запасу.

Цим визначається наукова актуальність, практично-виховне та світоглядне значення дисертаційного дослідження.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність

Тема дисертаційного дослідження, сформульована дисертанткою, є актуальною і важливою. Їй відповідає запропонована система науково-дослідних завдань, які більшістю узгоджуються з темою роботи та її внутрішньою композиційною структурою. Обрана теоретико-методологічна основа забезпечила опрацювання та аналіз великої кількості джерел та літератури, дала можливість застосувати загальнонаукові методи дослідження (метод індукції та дедукції, порівняння, аналізу та синтезу, метод сходження від абстрактного до конкретного та системно-структурний метод); спеціальні методи історичного дослідження (генетичний, історико-порівняльний, біографічний, просопографічний, статистичний, метод критичного аналізу тексту, зіставлення, читання тексту, дослідження візуальних джерел), що сприяло виявленню специфіки роботи військових кафедр закладів вищої освіти; дало можливість показати як відбувалась організація системи військового вишколу в цивільних закладах вищої освіти, особливості його впровадження окремо у кожному навчальному закладі.

Дисертаційне дослідження Шелестак Лариси складається зі вступу та семи розділів і підрозділів, висновків, списку використаних джерел та літератури, додатків. Вступ містить обґрунтування актуальності теми, розкриває її зв'язок з науковими програмами, планами, темами, визначає мету і завдання, об'єкт, предмет, хронологічні і територіальні межі роботи, її методи, наукову новизну і практичне значення. З трактовкою цих складових загалом можна погодитись. Структура роботи є логічною та завершеною.

Наукова новизна і значимість результатів дисертаційного дослідження представлена досить чітко, зокрема, вперше комплексно розкрито процес становлення та розвитку системи вишколу офіцерів запасу; висвітлено ідейно-виховну та політичну роботу військових кафедр зі студентами.

Завдання, поставлені у дослідженні, демонструють досягнення мети та отримання наукових результатів. Авторка узагальнила результати наукового вивчення проблем вишколу офіцерів запасу в цивільних вищих навчальних закладах Львова (1944–1991), проаналізувала значний масив джерел і зробила висновок про те, що важливими для розкриття теми стали матеріали, здобуті шляхом польових досліджень; інтерв'ю випускників львівських вишів, що навчались на військових кафедрах у 1970-х–1980-х рр. Як стверджує авторка, попри специфіку та суб'єктивізм такого виду джерел, вони дали можливість відтворити історичний колорит того часу й отримати цінну інформацію про організацію навчального процесу, матеріальну базу кафедр та роботу студентів на навчальних зборах у військах.

Розкриваючи стан дослідження означеної проблеми в історичній науці, дисертантка аналізує праці радянських та сучасних істориків, військових істориків та статистичні дані. На жаль, авторка не показала окремі періоди в історіографії проблеми. Історіографічний матеріал дослідження, на нашу думку, міг бути більш презентативним, зокрема, можна було б розкрити згадані праці В. Феськова, В. Голікова, К. Калашнікова та С. Слугіна (с. 27), Б. Комського, В. Перцова, Є. Сафонова (с. 28). Наразі, для повноцінного розкриття теми дослідження було залучено широке коло історичних джерел та матеріалів: Державного архіву Львівської області, зокрема фонди вищих навчальних закладів Львова; групу архівних документів Львівського територіального архівного відділу Галузевого державного архіву Міністерства оборони України, що стосуються військових кафедр Львова і містять накази начальника штабу та командувача військ Прикарпатського військового округу.

Методологічну основу дисертаційного дослідження складає наратив, що був розглянутий у двох рівнях наукового пізнання: емпіричному та теоретичному. Наразі, це дало можливість працювати з конкретними фактами, використати практичний досвід, спостереження, у якому підготовка офіцерів запасу виступає об'єктом роботи; дає можливість проникнути в сутність явищ,

що зумовлює необхідність розширити коло наукових питань, зрозуміти систему підготовки офіцерів запасу не лише як досвід безпосередніх учасників, а розглянути її у нерозривній єдності з іншими складовими тогочасного освітнього та суспільно-політичного життя. У сукупності, на основі військового вишколу студентів львівських закладів вищої освіти вдалось сформувати цілісну картину підготовки офіцерів запасу, як систему військової освіти у цивільних вищих навчальних закладах Радянського Союзу. У розкритті основних питань використано комплекс спеціальних історичних методів: генетичний, історико-порівняльний, біографічний, просопографічний, статистичний, метод критичного аналізу тексту.

Аналіз та оцінка змісту роботи

У другому розділі дисертаційного дослідження авторка представила процес становлення військової освіти в цивільних закладах вищої освіти Львова: правову базу системи підготовки офіцерів запасу та особливості системи військової освіти на базі вишів Львова. Наразі, цінним і важливим для висвітлення проблеми стало розкриття специфіки становлення та діяльності військових кафедр в системі цивільної вищої освіти. Тут авторка робить висновки про те, що суспільні рухи вплинули на реформування системи військової підготовки та призвели до того, що влада переглянула не лише навчальні програми, але і доцільність обов'язкового військового вишколу. Дисертантка показує, також, що з кінця 1980-х рр. в умовах політичної та соціально-економічної кризи, спостерігається падіння авторитету ЗС СРСР у суспільстві.

Аналізуючи, у третьому розділі, діяльність та особисті якості викладачів та офіцерів військових кафедр львівських закладів вищої освіти дисертантка розкриває професійні біографії начальників кафедр. Також, вона зауважує, що для радянського керівництва важливою була система військової освіти в цивільних вишах, де кращі офіцери повинні були стати в авангарді військового

та ідейно-політичного виховання молоді. Наразі, аналіз офіцерського складу військової кафедри Львівського політехнічного інституту показав, що за весь період існування кафедри спостерігалася щорічна зміна викладацького складу, однак сюди скеровували, зазвичай, офіцерів із досвідом служби, а середній вік викладача сягав 39 років. Якщо у повоєнні роки спостерігається низький освітній рівень офіцерів, то в 1960–1980-х рр. ситуація покращилась. Важливим став висновок дисертантки про те, що за весь період існування військових кафедр керівництво ПрикВО скеровувало на роботу викладачів, досвідчених офіцерів, із фаховими знаннями та вищою військовою чи інженерною освітою, які могли дати студентам достатньо високий рівень знань із військової справи.

Дисертантка здійснила аналіз матеріальної бази військових кафедр вищів Львова, зокрема військової кафедри Львівського університету і показала, що майно військових кафедр вищих навчальних закладів Львова комплектувалось відповідно до положень та інструкцій вищих органів влади та міністерських відомств військовою технікою, озброєнням, навчальною літературою та технічними розхідними матеріалами і паливом. Показово відмітила, що військові кафедри постачалися технікою відповідно до профілів підготовки студентів. З кінця 1960-х рр., з відновленням військового навчання у вишах, поглиблюються та централізуються механізми організації військових кафедр, їх стали облаштовувати актуальною військовою і технічною базою та іншим майном.

Політико-пропагандистська діяльність військових кафедр львівських цивільних вищих навчальних закладів показана в контексті ідейно-виховної та політико-пропагандистської діяльності військової кафедри Львівського університету та військових кафедр інших закладів вищої освіти Львова. Наразі, дисертантка робить висновки про те, що військові кафедри не лише навчали студентів, але й активно проводили політичну та ідейно-виховну роботу. Показано спільні риси ідейно-виховної роботи військових кафедр інститутів у підготовці студентів до участі в масових заходах та організації військово-патріотичних бесід, вечорів, зустрічей із гостями, проведенні екскурсій. На думку авторки, офіцери вважали такі форми співпраці ефективними, оскільки

заходи проводились за межами звичних кафедральних аудиторій. Ідеологічна робота серед майбутніх офіцерів мала велике значення для укріплення Збройних Сил, тому важливим, на нашу думку, було б порівняння ідеологічної роботи, безпосередньо у післявоєнний період та у 80-ті роки.

Показуючи теоретичний курс військового навчання та навчання студентів профільних інститутів Львова, дисертантка приходить до висновку, що військове навчання у профільних інститутах Львова, проводилось не увесь радянський період, що було спричинено низкою реформ у військовій освіті. До 1961 р. військові кафедри профільних інститутів Львова здебільшого готували офіцерів загальновійськової служби, військову піхоту, інженерів та тиловиків. Авторка зазначає, що винятками були військові кафедри Медичного та Ветеринарного інститутів, де, через специфіку фахового навчання, готували, відповідно, офіцерів медичної служби та військових лікарів ветеринарної медицини.

Дисертантка, спираючись на документальні свідчення щодо рейтинговості інститутів ПрикВО та численні довідки про перевірки військових кафедр вишів в окрузі, наголошує на тому, що військова підготовка в профільних інститутах Львова проводилась краще ніж в інших вишах. Однак, варто було б глибше показати причини загального невдоволення самим рівнем підготовки.

Порівнюючи вишкіл у війську на межі 1970–1980-х рр. та в кінці 1980-х на початку 1990-х років дослідниця показує, що у перший студенти могли навчитись працювати із різними видами зброї, отримати навички їзди на різних видах бойового транспорту. Важливу роль відігравали тактичні навчання, де студенти на практиці використовували набуті теоретичні знання і гартували морально-психологічну стійкість. Але, проаналізувавши практичний вишкіл студентів в останні роки існування військової кафедри, бачимо, що практичний вишкіл був слабким, адже не вистачало палива та техніки, спостерігалась відсутність мотивації студентів та відчутна поблажливість до них з боку офіцерів. Відсутність у студентів добрих первинних практичних навичок та скорочення тривалості зборів не гарантувало здобуття всіх потрібних знань та вмінь молодшого офіцерського складу армії.

У висновках до розділів викладено найбільш важливі результати, одержані в дисертації. Загальні висновки є ґрунтовними та виваженими, містять формулювання розв'язаної наукової проблеми. У Додатках уміщено великий фактичний матеріал, що поглиблює аналіз теми і доповнює окремі сюжети праці. Загалом робота свідчить, що здобувачці вдалося досягнути визначеної мети, вирішити поставлені завдання і достатньо повно розкрити проблему підготовки офіцерів запасу в цивільних вищих навчальних закладах Львова (1944–199 рр.).

Новизна наукових положень, висновків

Таким чином, вищенаведене свідчить, що в обговорюваному дослідженні дисертанткою вирішено низку важливих наукових завдань, що дало змогу з'ясувати стан вивчення теми в історичній літературі, узагальнити результати наукового вивчення проблем підготовки офіцерів запасу в цивільних вищих навчальних закладах Львова (1944–199 рр.); показати становлення та розвиток системи вишколу офіцерів запасу; розкрито діяльність військових кафедр закладів вищої освіти Львова в системі подвійного підпорядкування, проаналізувати стан матеріальної бази; висвітлити ідейно-виховну та політичну роботу військових кафедр зі студентами; розглянути військові кафедри як динамічні системи та зроблено спробу окреслити колективний портрет офіцера кафедри; проаналізувати та охарактеризувати етапи військового навчання студентів, особливості теоретичного курсу за профілями навчання та рівень практичного вишколу студентів в таборах;

Достовірність результатів досліджень

Положення і висновки сформульовані у дисертації Л.Р. Шелестак загалом обґрунтовані та науково достовірні. Основні результати й положення дисертації викладені авторкою у 9 наукових статтях (у т.ч. 4 – у вітчизняних наукових фахових виданнях та 1 стаття у закордонному виданні). Публікації, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації, розміщені у 4 збірниках наукових науково-практичних конференцій, семінарів і круглих столів.

Мета та поставлені завдання є достатньо обґрунтованими та науково виваженими. Кожний розділ і підрозділ дисертації має теоретичні узагальнення. Авторці вдалося виконати поставлену мету і завдання її науково-кваліфікаційної роботи, хоча вона не позбавлена певних упущень.

Академічна доброчесність

Порушень академічної доброчесності (академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації, фальсифікації) в дисертації та наукових працях, у яких висвітлені основні наукові результати дисертаційного дослідження Шелестак Лариси Романівни не виявлено.

Оформлення дисертаційної роботи

Оформлення дисертації за структурою, мовою та стилем викладення відповідає вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим МОН України, наказ №40 від 12 січня 2017 р.

Дискусійні питання та зауваження до дисертаційної роботи

Поряд з позитивним враженням від роботи варто зупинитися на окремих дискусійних питаннях:

1. Аналізуючи праці істориків авторка не завжди вдається до глибокого аналізу їхніх праць. При тому, що джерельна база дослідження – презентативна, історіографічний матеріал, досить скромний.

2. Дуже важливим, на нашу думку, було б розкриття впливу соціальних умов, в яких мешкали майбутні офіцери на їхню військову підготовку.

3. У дисертації дослідниця розкриває особистості офіцерів, які вели підготовку молодих військових, у додатках міститься графік-візуалізація зміни кількісного складу викладачів військових кафедр ВНЗ Львова (1944–1991). Якщо цей графік був складений на основі власного спостереження чи опитування, то, можливо, варто було б розписати механізм проведення цього дослідження.

4. Очевидним є те, що під час здійснення дослідження дисертантка використала декілька інтерв'ю. Наразі, робота тільки виграла б якби авторка провела власне опитування та вивела власні статистичні дані.

5. Тема дослідження, справді, є надзвичайно актуальною, тому важливо було б у результаті проробленої роботи почути конкретні рекомендації чи окреслені перспективи розвитку цієї сфери.

6. У роботі містяться ряд стилістичних та граматичних огрехів (с. 77, 114, 143)

Вказані дискусійні питання не знижують загального позитивного враження від дисертаційного дослідження Шелестак Лариси Романівни, яке має наукову та практичну значимість для діяльності підготовки військових офіцерів у закладах вищої освіти, де працюють кафедри військової підготовки.

Рекомендації щодо використання результатів дисертаційної роботи
Отримані результати дослідження Шелестак Лариси Романівни на тему «Вишкіл офіцерів запасу в цивільних вищих навчальних закладах Львова (1944–1991)», можуть бути використаними у практичній площині: викладанні студентам військових кафедр ЗВО України.

ВИСНОВОК

Дисертаційна робота Шелестак Лариси Романівни на тему «Вишкіл офіцерів запасу в цивільних вищих навчальних закладах Львова (1944–1991)», є самостійною кваліфікаційною науковою працею, яка виконана на актуальну тему. Робота повністю відповідає спеціальності спеціальністю 032 «Історія та археологія». Отримані результати мають наукову новизну, важливе теоретичне та практичне значення в сфері історії України та військової історії.

Дослідження виконано на високому науковому рівні, матеріал викладено чітко й обґрунтовано, усі положення, результати і висновки є аргументованими.

Впровадження та апробація результатів дисертаційного дослідження підтверджено документально. Основні результати дослідження в повному обсязі опубліковано, апробовано та схвалено на науково-практичних конференціях різного рівня.

На основі зазначеного можна зробити висновок, що дисертаційна робота Шелестак Лариси Романівни на тему «Вишкіл офіцерів запасу в цивільних вищих навчальних закладах Львова (1944–1991)», є закінченим самостійним науковим дослідженням, в якому отримана наукова новизна в галузі гуманітарних наук, яка вирішує важливу наукову проблему.

За змістом, актуальністю, науковою новизною та практичною цінністю робота відповідає вимогам пунктів 10, 11, 12 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167, та положень Вимог до оформлення дисертації затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 №40.

Вважаю, що авторка дисертаційного дослідження Шелестак Лариси Романівни на тему «Вишкіл офіцерів запасу в цивільних вищих навчальних закладах Львова (1944–1991)», заслуговує присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю спеціальністю 032 «Історія та археологія».

Офіційний опонент:

доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри історії України
Київського університету імені
Бориса Грінченка

Оксана САЛАТА

Оксана Салата
проб. фак. в.к. *Доктор Історичних Наук*